

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na 42. sjednici održanoj od 20. do 26. januara 2009. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijska građevina – Zgrada Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ u Sarajevu proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 1275, posjedovni list broj. 438, k.o. Sarajevo I (novi premjer), što odgovara k. č. 14, mahala XXXVIII – Sarajevo (stari premjer), općina Stari Grad, Sarajevo, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o provođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini («Službene novine Federacije BiH», br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uslove i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuju se sljedeće mjere zaštite koje se odnose na prostor definiran u tački I stav 2. ove odluke:

- dopušteni su samo konzervatorsko-restauratorski radovi na nacionalnom spomeniku i radovi namijenjeni očuvanju funkcije objekta, uz odobrenje

- federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;
- potrebno je utvrditi plan i program održavanja nacionalnog spomenika.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (»Službeni glasnik BiH«, broj 33/02, »Službeni glasnik Republike Srpske«, broj 79/02, »Službene novine Federacije BiH«, broj 59/02 i »Službeni glasnik Brčko distrikta BiH«, broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 518.

IX

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

X

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u »Službenom glasniku BiH«.

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedavajući Komisije

Dubravko Lovrenović

Broj: 02-02-40/09-9
21. januara 2009. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovu člana 2. stav 1. Zakona o provođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, »nacionalni spomenik« je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (»Službeni glasnik BiH«, broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju Zgrade Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ u Sarajevu na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod rednim brojem 518.

U skladu sa odredbama zakona, a na osnovu člana V stava 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Zgrada Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ sagrađena je 1911. godine prema projektu Miloša Miladinovića iz 1910 godine. Zgrada je projektirana kao asimetrična trokatna uglovnica. Kako objekat ima dvije različite namjene, stambenu i poslovnu, iste su odvojene različitim ulazima (ukupno dva). Vertikalna i horizontalna raščlanjenost objekta naglašena je kroz upotrebu dekorativnih motiva (medaljona, štukaturnog friza i dr.) koji po svojim obilježjima pripadaju stilu secesije. Kiparski radovi na ovoj reprezentativnoj uglovnici povjereni su kiparu Franji Rebhenu iz firme „Jung i Rus“ – ateljea za dekorativno kiparstvo i štukaturne radnje, Beč – Sarajevo.

Naglašavajući ugao zgrade u zoni iznad trećeg kata izvedena je skulpturalna skupina čije je idejno rješenje ponudio kipar Mišo Stević. Skupinu čine: alegorijska figura „Prosvjete“ na čije se krilo oslanja djete, figure srpskog seljaka, građanina i dječaka te različiti simbolički motivi: orao, knjiga, vijenci, globus i dr.

Promatrajući primjere arhitekture secesije u Sarajevu, zgrada Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ spada u jedan od vrijednih primjera.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i vlasničku dokumentaciju;

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama i radovima na dobru, itd.;
- sadašnje stanje objekta;
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

1. Podaci o dobru

Lokacija

Zgrada Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ nalazi se na raskršću ulica Obala Kulina bana i Sime Milutinovića. Predstavlja reprezentativnu, asimetričnu uglovnicu čije se manje krilo svojom fasadom naslanja na ulicu Obala Kulina bana, a veće na ulicu Sime Milutinovića.

Zgrada ima dva ulaza, što je u skladu s poslovno-stambenom namjenom objekta. Projektom (1910.) je predviđeno da ulaz iz ulice Obala Kulina bana bude korišten za pristup prizemnim, trgovačkim i bankarskim prostorijama, dok je ulaz iz ulice Sime Milutinovića korišten za pristup stanovima.

Zgrada SKPD „Prosvjeta“ izgrađena je na prostoru označenom kao k.č. 1275, p. I. 438, k. o. Sarajevo I (novi premjer), što odgovara k. č. 14, mahala XXXVIII – Sarajevo (stari premjer).

Zgrada se danas nalazi u vlasništvu Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ u Sarajevu.

Historijski podaci

Od dolaska austrougarske vlasti 1878. godine, na području Bosne i Hercegovine potaknuta je i intenzivirana afirmacija nacionalne svijesti, posebno sa procesom industrijalizacije. U procesu modernizacije političkog života, u Sarajevu je nakon 1878. godine osnovano nekoliko kulturno-prosvjetnih društava. Osnovni cilj kulturno-prosvjetnih društava bio je pomaganje sirotinje, učenika te prosvjećivanje naroda.

Od 1892. godine djeluje Jevrejsko kulturno-prosvjetno društvo „La Benevolencija“ koje za osnovni cilj ima školovanje omladine.

Godine 1902. osnovano je Hrvatsko društvo za namještanje djece u zanate i trgovine koje nakon ujedinjenja s sličnim mostarskim društvom od 1907. godine djeluje kao „Napredak“.

Zemaljskoj vladi u Sarajevu 20. decembra 1901. godine grupa intelektualaca uputila je molbu za osnivanjem društva „Prosvjeta“ s ciljem da materijalno pomaže učenike i studente, te prosvjećuje narode u Bosni i Hercegovini.

Proglašenom od 27. jula 1902. godine osnivači društva, njih 29, pozivaju narod da prihvati djelovanje društva naglašavajući da su se uslijed razvoja nauke i kulture promijenile i društvene prilike, što zahtijeva nove oblike udruživanja.

„Prosvjeta“ – prosvjetno i kulturno društvo Srba u Bosni i Hercegovini – osnovano je 18. augusta 1902. godine.

Osnovni zadatak društva je da pomaže napredak srpskog naroda u Bosni i Hercegovini na prosvjetnom i kulturnom polju. Osnovni zadatak društvo će realizirati kroz:

1. pružanje materijalne pomoći Srbima đacima iz Bosne i Hercegovine, koji uče u srednjim, zanatlijskim i visokim školama;
2. osnivanje i potpomaganje srpskih škola u Bosni i Hercegovini;
3. osnivanje i pomaganje večernjih škola za šegrte i ženske stručne škole;
4. širenje prosvjete u narodu osnivanjem biblioteka, poučnim knjigama, listovima i popularnim predavanjima;
5. širenje higijene u narodu osnivanjem društava za čuvanje narodnog zdravlja, osnivanjem gimnastičkih, antialkoholičkih društava;
6. osnivanje srpskih zemljoradničkih zadruga i srpskih zemljoradničkih škola;
7. pružanje materijalne pomoći mladićima Srbima iz Bosne i Hercegovine, koji se odaju valjanim zanatima ili hoće da se usavrše u zanatu.¹

Organizaciju društva činili su: Glavni odbor u Sarajevu, poodbori, povjerenici i članovi „Prosvjete“².

U prvih deset godina (1902 – 1912) prosvjetnim i kulturnim djelatnostima društva upravljalo je pet predsjednika: Risto Hadži Damjanović, dr. Đorđe Vasiljević, Šćepan Grđić, dr. Milan Srškić i dr. Kosta Krsmanović.

Od svog osnivanja do ukidanja kulturno-prosvjetne djelatnosti nakon Drugog svjetskog rata, 1949. godine „Prosvjeta“ je okupila značajan broj intelektualaca: Petar Kočić, Aleksa Šantić, Jovan Dučić, Pero Slijepčević, Grigorije Petrov, Jovan Cvijić, Đorđe Pejanović, Šćepan i Vasilj Grđić, Stevo Kaluđerčić, Risto Besarević, Dušan Kecmanović, Vladimir Čorović, Adelina Paulina Irbi, Marko Marković, Đorđe Pejanović, Nedo Zec.

U sklopu izdavačke djelatnosti pod okriljem „Prosvjete“ pokrenuto je izdavanje nekoliko značajnih publikacija. Od 1905. godine izlazi Prosvjetin Kalendar koji svojim sadržajem i mnoštvom priloga iz različitih oblasti doprinosi prosvjećivanju širih slojeva naroda. Ime *Prosvjete* nosi i drugi list za narodno prosvjećivanje koji izlazi kao mjesečnik od 1. januara 1907. godine do početka Drugog svjetskog rata.

Časopis za kulturni i zabavni život „Prosvjeta“, prvi put izdat 1914. godine, do potpunog ukidanja nakon Drugog svjetskog rata, objavljen je pet puta.

Pored ovih publikacija, „Prosvjeta“ uređuje i almanah (prvi broj izlazi 1918), zatim „Glasnik“ (1922), ediciju „Knjiga za narod“ (pokrenutu 1921), Čitanku (1932), izdavanje različitih knjiga u okviru „Prosvjetine“ biblioteke (pokrenuta u vrijeme Prvog svjetskog rata).

Važan segment Prosvjetinog djelovanja u periodu od 1902. do 1949. godine čini organiziranje tečajeva za nepismene i osnivanje Centralne biblioteke³ i drugih biblioteka u isturenim odjelima Društva.

¹ Kalendar Prosvjeta za godinu 1914. Godina VII, Sarajevo: Prosvjeta, 1913, str. 283.

² Prosvjeta ima tri vrste članova: pomagače, utemeljače i dobrotvore. Hijerarhija je napravljena u odnosu na sumu novca kojom član pomaže društvo od najmanje 70 h do najviše 500 kruna.

U periodu između 1911. i 1914. godine izgrađene su zgrade kulturno-prosvjetnih društava „Napretka“ (1912 – 1913), „La Benevolencije“ (1912 – 1914) i „Prosvjete“ (1911). Navodeći osnovne karakteristike izgrađenih zgrada kulturno-prosvjetnih društava u Sarajevu, Ibrahim Krzović napominje: „Ne samo kroz njihovu izgradnju i obezbjeđenje uslova rada nego i oblikovanjem i reprezentativnošću težilo se afirmaciji nacionalne svijesti. Ovakve zgrade trebale su da posluže njegovanju nacionalnih, kulturnih tradicija i da budu vidljiv znak izborne vjersko – nacionalne autonomije.“⁴

Zgrada je nastala zbog širenja kulturne i prosvjetne djelatnosti, kao i većeg broja poslova i članova. Stoga se ukazuje potreba za izgradnjom zgrade koja bi bila sjedište kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“.

Godine 1910. izrađen je i prihvaćen projekat koga potpisuje Miloš Miladinović. U različitim izvorima zabilježena je aktivna graditeljska djelatnost ovoga projektanta u periodu od tridesetak godina. Period najveće graditeljske aktivnosti je prvo desetljeće XX vijeka kada je podignuta i zgrada „Prosvjete“.

Miloš Miladinović⁵ završio je Srednju tehničku školu u Sarajevu (1896/97) te s tom kvalifikacijom nije imao ovlasti projektirati zgrade više od jednoga kata. To je

³ Centralna biblioteka osnovana je 1911. godine i smještena je u zgradi „Prosvjete“. Osnovni zadatak od osnivanja ove institucije bio je prikupljanje publikacija objavljenih na srpskohrvatskom jeziku. Do početka Drugog svjetskog rata bibliotečki fond brojao je oko 44 200 naslova.

⁴ Ibrahim Krzović. Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2004, str. 110.

⁵ Detaljno o ovome projektantu, kao i o njegovom životu i radu u Sarajevu izvještava Nedžad Kurto:

- 1896/97 završio Srednju tehničku školu u Sarajevu
- 1910. Stambena zgrada Titova 86,
 - Stambena zgrada u ulici (bivša Vojvode Putnika)
 - Stambene zgrade u ulici Musa Ćazim Ćatića 12 i 14 (bivša Hajduk Veljkova)
 - Stambena zgrada u ulici Bakarevića (bivša Dragice Pravice)
 - Stambena zgrada u Despića ulici 3 (bivša Ognjena Price 3)
 - Zgrada društva „Prosvjeta“ u ulici Sime Milutinovića 1
 - Zgrada crkvene općine u ulici Titova 122
 - Stambena zgrada u ulici Koševo 26 (bivša Kralja Tomislava 26)
 - Stambena zgrada u ulici Čekaluša 8 (bivša Nemanjina 8)
 - Stambena zgrada u ulici Obala Kulina bana 14 (bivša Obala vojvode Stepe 14)
 - Stambena zgrada na uglu ulica Kaukčije Abdulah eff. i Podgrmečke (stari nazivi)
 - Zgrada u ulici Muvekita (bivša Veselin Masleša)
- 1919. Adaptacija enterijera postojeće zgrade
 - Popravci na zgradi Banje na Ilidži (srušena 1985)
- 1921. Projekat „Paviljona za observaciju“ za bolnicu u Sarajevu
- 1921. Odlikovanje Kraljevskim ordenom Svetoga Save, V red
- 1921/22. Kraljev dvorac u Han Pijesku
- 1924. Dogradnja zgrade današnjeg Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu, Džulagina čikma (stari naziv), srednje krilo
 - Trgovačka zgrada u ulici Kundurdžiluk 14
- 1925. „Preduzeće za građevine i tehnički biro za planove, arhitekturu, procjene itd. konc. graditelja Miloša Miladinovića
- 1929. Nacrtna zgrada stambene zgrade gosp. Ahmeda Borića u ulici Curak (stari naziv)
 - Stambena zgrada u ulici Petrakijina (bivša Nikola Tesla)

Iako postoje opravdane sumnje u atribuciju projekata koje je potpisivao Miladinović, značaj njegova djela je velik, osobito u godinama pred I sv. rat. Prije svega zbog toga što je uspio realizirati više arhitektonski vrijednih objekata, posebno secesionističkih, pri čemu nije došlo do ponavljanja unatoč

djelimično potvrda stava profesora Krzovića⁶ i Kurte⁷, da je u Miladinovićevom ateljeu bilo zaposleno nekoliko arhitekata. Drugu potvrdu nalazimo u samome oblikovanju zgrada gdje se međusobno prožimaju različiti arhitektonski stilovi.

Kad je u pitanju vlasništvo nad objektom, zgrada je sagrađena na mjestu kuće s kućištem i dvorištem koja je 1886. i 1887. godine upisana kao vlasništvo Mare i Koste Petrovića.

Godine 1907, prema podacima iz izvoda iz katastra, na osnovu kupoprodajnog ugovora, uknjiženo je pravo vlasništva (1/1) na Društvo „Prosvjeta“.

U istom dokumentu, nakon podatka o izgradnji objekta 1911. godine, nalaze se podaci o promjeni vlasništva koje je izvršeno na osnovu naredbe ministarstva NDH, u kojoj se kao vlasnik 1942. godine uknjižuje NDH.

Godinu dana kasnije (1943), na osnovu rješenja MUP-a NDH, kao vlasnik se upisuje Glavni savez staleških i drugih postrojbi u Zagrebu.

Nekoliko godina nakon Drugog svjetskog rata ponovo dolazi do promjene vlasnika. Naime, 1957. godine brišu se prethodni upisi te se na osnovu plenuma Glavnog odbora „Prosvjeta“ od 26. marta 1949. godine uknjižuje vlasništvo na Savez kulturno-prosvjetnih i kulturno-umjetničkih društava Bosne i Hercegovine u Sarajevu.

Na osnovu rješenja Narodnog odbora Centar od 27. 09. 1960. br. 486/59 zgrada „Prosvjete“ upisana je kao društvena svojina, sve do ponovne promjene od 7. 07. 1988. godine kada se pravo raspolaganja uknjižuje na Općinu Stari Grad (rješenje br. 07/2-476-32/88).

Zgrada je danas uknjižena kao vlasništvo Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ u Sarajevu.

2. Opis dobra

Zgrada društva „Prosvjeta“ građena kao trokatnica, nepravilne je tlocrtne osnove ukupnih dimenzija 24 m x 13,50 m. Visina objekta do strehe iznosi 17,25 m, a ukupna visina oko 23 m. Uvidom u dostupne originalne nacрте⁸ moguće je odrediti namjenu kao i stilsko određenje objekta. Prizemlje zgrade korišteno je za poslovne – trgovačke ili bankarske prostorije. Na prvom katu⁹ smještene su sobe za igranje, dva salona, soba za razgovor, garderoba, ostava i biblioteka.

velikoj produkciji. Svjestan da je upravo to vrijeme rasplinjavanja izvornih ideja secesije, Miladinović slobodno prihvata sve njene vidove podstičući bogatiji i složeniji razvoj arhitektonskih ideja. Preuzeto iz Nedžad Kurto. Arhitektura secesije u Sarajevu. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, 1988, str. 214 – 217; Prilog I, str. 13 – 14.

⁶ Ibrahim Krzović. Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2004, str. 111.

⁷ Nedžad Kurto o mogućnosti sudjelovanja arhitekata u projektima Miloša Miladinovića navodi sljedeće: „Sve projekte potpisivao je Miladinović, ali je izvjesno da su ih drugi radili. Veliki broj projekata, a posebno velika raznolikost njihova umjetničko-stilskog izraza govori nam da je za njegovo poduzeće radilo istovremeno više arhitekata, a da su neki projekti nastajali i izvan Sarajeva. Nedžad Kurto. Arhitektura secesije u Sarajevu. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1988, str. 215.

⁸ Prema evidenciji koju je sačinio Nedžad Kurto originalni nacrti osnove i presjeka zgrade „Prosvjeta“ nalazili su se u Arhivu Zavoda za planiranje grada Sarajeva (danas Zavod za planiranje Kantona Sarajevo). Izuzev plana kanalizacije, pomenuti nacrti nisu više u posjedu ovoga Arhiva.

⁹ Originalni nacrt prostorija prvoga kata zgrade „Prosvjeta“ u Sarajevu danas je pohranjen u Arhivu Bosne i Hercegovine.

Prostorije na drugom i trećem katu predviđene su za stambene jedinice. Prema podacima iz Izvoda Projekta sanacije, rekonstrukcije, restauracije i kolorističke obrade fasade¹⁰ danas se objekat koristi kao stambeno-poslovni, odnosno u njemu se nalaze kancelarije društva „Prosvjeta“, preduzeća „Šumaprodukt“ i „Karitasa“ te privatni stanovi.

Na drugom i trećem katu nalaze se ukupno četiri stambene jedinice. Vertikalna povezanost između etaža ostvarena je izgradnjom polukružnog stepeništa, ukupnog promjera 4 m.

U stilskom oblikovanju fasade kao cjeline i u pojedinačnim elementima susrećemo prožimanje različitih dekorativnih oblika. To se ponajviše odnosi na površine fasada gdje je arhitektonski repertoar izrazito secesionistički. Sa druge strane, oblikovanje alegorijske figure Prosvjete, smještene na atici iznad trećega kata pripada naslijeđu baroka.

U oblikovanju eksterijera zgrade „Prosvjete“ Krzović pominje mogućnost Vancaševa utjecaja, odnosno njegovog ranog secesijskog perioda koji je posebno uočljiv u rješenju balkona i balkonske ograde, bordure jajašca prozora, ornamenta na bazi erker¹¹, a dijelom i kartuše na parapetima.¹²

Dekorativni sadržaji skoncentrirani su na erkeru i srednjoj horizontali, dok se od zone trećeg kata formiraju mirnije plohe koje uspostavljaju harmoniju s dinamičnom alegorijskom figurom „Prosvjete“.

U rješenju prizemlja autor projekta koristi horizontalnu trakastu bosažu. Prizemlje razvija prema zoni prvog kata gdje se završava balkonima i doksatom. Da bi onemogućio dominaciju zatvorenih formi, projektant probija prizemlje s dva ulaza. Centralni ulaz u prizemlje je trapezno istaknut izvan zidne mase i naglašen glatkim polustupovima sa stiliziranim kapitelima. Nadvratnik je riješen kao kasetno polje ukrašeno volutama sa dentilima i medaljonima. Iznad je vijenac s lovorovim lišćem, kvadratni otvori i nova kasetna polja. Bočne strane trapeznog istaka su također ornamentirane reljefnim dekoracijama floralnih i geometrijskih motiva. Polukružni okvir vrata je stilski neobrađen što upućuje na određenu nedorečenost, vjerojatno u izvedbi. Sama vrata nisu originalna.

Bočni ulaz koji vodi na spratove uokviren je i naznačen bogatom dekoracijom. Vrata su polukružno nadsvedena i ovjenčana vijencem s kimatonom. Iznad je kartuša s godinom izgradnje ispisanom rimskim brojevima (MCMXI). Bočno su ravni pilastri sa

¹⁰ Izvod iz Projekta sanacije, rekonstrukcije, restauracije i kolorističke obrade fasade Zgrade Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“. Sarajevo: Zavod za zaštitu kulturno-historijskih i prirodnih spomenika Kantona Sarajevo.

¹¹ Erker (njem.), izbočena i povišena pregradnja na fasadi ili uglu kuće, redovito bez potpornja; vrsta zatvorenog balkona, ovalnog ili pologonalnog, s prozorima na svim stranama. Kadšto se proteže na nekoliko katova. Javlja se na fortifikacijama (franc. la bretèche), javnim i stambenim građevinama kasne gotike i njem. renesanse; često služi kao prostorija za kućnu kapelicu. U arhitekturi druge pol. XIX st. mnogo se primjenjuje kao dekorativni, sasvim nefunkcionalni element. U graditeljstvu islama erkeru je sličan doksat (turski). Enciklopedija likovnih umjetnosti. Tom 2. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1962, str. 222.

¹² Ibrahim Krzović. Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2004, str. 111.

stiliziranim kapitelima, a iznad arhitravno polje sa spljoštenim volutama. Ispod vijenca je kimaton sa dentilima.¹³

Prizemlje zgrade najviše je promijenjeno u odnosu na originalno rješenje fasade izbijanjem prozora. Ipak, parapeti prozora su ozidani i glatko obrađeni, a vidljiv je i kameni sokl sa podrumskim prozorima s rešetkama i željeznim kopcima. Zona prizemlja i prvoga kata povezana je balkonima sa prozračnim metalnim ogradama i konzolama.

U projektiranju fasade egzistira horizontalna podjela. U zoni prvoga i drugog kata fasada je podijeljena prozorskim osovina, sa tri na južnoj strani, jednom na uglu i osam na istočnoj strani. Širina prozora na svim etažama je ista i iznosi 1,05 m dok visina varira. Na prvom i drugom katu, visina prozora iznosi 1,55 m, a na trećem 1,25 m. Prvi i drugi kat vizuelno su odijeljeni medaljonima koji pulsiraju unutar horizontalne trake, a nastanjuju prostor između prozora. Osim moderno oblikovanog četverokrlnog prozora na erkeru, ostali prozori su dvokrilni, ravno zakuljučeni. Prozori su postavljeni u pažljivo izrađene drvene okvire.

Zona trećeg kata odijeljena je od ostalih floralno-geometrijskim nizom u zoni parapeta s kasetnim poljima između prozorskih nadsvjetala koja ih povezuju. Kao dekorativni element poslužile su i mutule i gute, odnosno kapljice i konzolice dorskoga reda korištene za naglašavanje strešnog vijenca.

Bogato formirano pročelje, razvija se iz ugla zgrade te je istaknuto rizalitnom formom. U arhitekturi secesije, rizalit¹⁴ je najčešći motiv kompozicije pročelja čijom se upotrebom ritmizira zidna ploha.

Razmatrajući karakteristike secesionističkog pročelja u Sarajevu, Nedžad Kurto dodaje: „Element erkera je veoma čest detalj secesionističkog pročelja u Sarajevu, moguće djelimično i zbog toga što je to najdominantniji motiv eksterijera gradske osmansko-turske kuće. U najvećem broju slučajeva doksat se javlja kao uglovni element, zatim kao centralni element kompozicije pročelja, a ponekad se javlja i više njih na istoj zgradi. U odnosu na cjelinu pročelja asimetrična postavka doksata javlja se kasnije, tek oko 1910. godine.“¹⁵

Ritmiziranje površine pročelja i igra volumena na erkeru postignuta je smjenom zatvorenih, poluzatvorenih i otvorenih ploha. Kako se erker razvija po visini, tako i ovo ritmiziranje postaje mirnije, da bi pri vrhu gotovo nestalo, prerastajući u mirnu površinu.

Promatrano s dekorativno-konstruktivnog aspekta u oblikovanju erkera javljaju se stubovi s stiliziranim kapitelima i konzole u vidu voluta, simboli Austrougarske monarhije, carske krune i likovi.¹⁶

¹³ Izvod iz Projekta sanacije, rekonstrukcije, restauracije i kolorističke obrade fasade Zgrade Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“. Sarajevo: Zavod za zaštitu kulturno-historijskih i prirodnih spomenika Kantona Sarajevo.

¹⁴ Rizalit (od tal. risalto; engl. projection, fran. ressaut i avant-corps, njem Risalit i Vorsprung), u arhitekturi, istaknuti dio pročelja koji u cijeloj visini izbija iz zidne mase u obliku pravokutne ili poligonalne izbočine, a svojim završetkom katkada nadvisuje krovnu masu građevine. Enciklopedija likovnih umjetnosti. Tom 2. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1966, str. 100.

¹⁵ Upravo ovakav tretman u oblikovanju pročelja „Prosvjete“ (1910) koristio je i Miloš Miladinović. Nedžad Kurto. Arhitektura secesije u Sarajevu. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1988, str. 319.

¹⁶ Izvod iz Projekta sanacije, rekonstrukcije, restauracije i kolorističke obrade fasade Zgrade Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“. Sarajevo: Zavod za zaštitu kulturno-historijskih i prirodnih spomenika Kantona Sarajevo.

U smislu arhitektonske forme naglašena je barokna težnja ka skulpturalnoj modelaciji cjeline, osobito dobro sagledivih zgrada kao što su uglovnice. Odnos prema skulpturi također je tipično barokni; skulptura je nedjeljiv dio arhitektonske mase. Najčešće skulptorske teme su atlanti koji podupiru doksat ili pak piramidalna kompozicija u zoni atike koja naglašava ugao građevine.¹⁷

Upravo piramidalna kompozicija karakterizira alegorijsku figuru „Prosvjete“ izvedene u zoni atike. Za izradu alegorijske figure, kao i ostalih dekorativnih motiva bio je raspisan konkurs za izvođenje kiparskih radnji i kompozicije, na koji se prijavilo nekoliko domaćih i stranih firmi. Prilažući prijedloge-modele u razmjeri 1:5 na konkurs su se odazvali: Anton Szirmai (kiparski atelje firme „Prva bosanska asfaltna industrija“), Građevinsko preduzeće Miloša Miladinovića, kiparski atelje S. Šimunkovića, firma „Jung i Rus“.

Kao prvonagrađeni rad, izabran je rad vajara Miše Stevića¹⁸, a izvedba je povjerena Franji Rebhenu iz firme „Jung i Rus“, odnosno ateljea za dekorativno kiparstvo i štukaturne radnje, Beč – Sarajevo iz Sarajeva.

Skulpturalna grupa koju čine alegorijska figura „Prosvjete“ te figure srpskog seljaka, građanina i dječaka formiraju piramidalnu kompoziciju. U svome podištu, rub kompozicije obogaćen je najrazličitijim motivima, od zastavica, vijenaca, orla do kapitela sa simbolima slave i stvaralaštva. Ovi motivi i simbolički nadopunjuju kompoziciju.

Simetričnost kompozicije određena je visoko uzdignutom lijevom rukom alegorijske figure Prosvjete, koja vizualno dijeli kompoziciju na dva jednaka dijela. Sjedeća figura Prosvjete, s knjigom u krilu, izdignuta je na visoki postament. Figuru flankiraju precizno modelirane figure srpskog seljaka s lijeve strane, te građanina i dječaka s desne strane.

Zahvaljujući simetričnom odnosu skulptura, ritmizaciji punih i praznih površina, volumena, izvanrednoj modelaciji figura i detalja, kompozicija je čitljiva u odnosu na njezine pojedine dijelove i u odnosu na cjelinu.

Krovište je dvovodno, prelomljeno na uglu. Blago istaknuti rizaltni dijelovi završeni su atikama u vidu timpanona sa vazama na vrhu. Dimnjaci i ventilacioni kanali na vrhu krovišta lijepo su oblikovani, tako da skladno nadopunjuju skulpturu u krovištu.¹⁹

Osnovni materijal korišten za izgradnju reprezentativne uglovnice „Prosvjete“ je puna opeka od koje su izgrađene spratne etaže, dok je prizemna etaža zidana kamenom. Fasade su omalterisane produžno cementnim malterom. Krov objekta pokriven je crijepom.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Zgrada Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ evidentirani je spomenik kulture, upisan na listu evidentiranih, prethodno zaštićenih i zaštićenih nepokretnih spomenika kulture i prirodne baštine Kantona Sarajevo pod brojem

¹⁷ Nedžad Kurto. Arhitektura secesije u Sarajevu. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1988, str. 338.

¹⁸ Uz podatak o prvonagrađenom radu Sarajevski list navodi da je kipar Mišo Stević nedavno doputovao iz Amerike te se nastanio u Sarajevu. „Sarajevski list“, 14. XII. 1910, str.2.

¹⁹ ¹⁹ Izvod iz Projekta sanacije, rekonstrukcije, restauracije i kolorističke obrade fasade Zgrade Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“. Sarajevo: Zavod za zaštitu kulturno-historijskih i prirodnih spomenika Kantona Sarajevo.

6204001E-1 sačinjene od strane Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Kantona Sarajevo.

Zgrada SPKD „Prosvjeta“ nalazi se na Preliminarnoj listi Nacionalnih spomenika pod brojem 518., te se u skladu sa Zakonom o provođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika tretira nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Prema dostupnim podacima Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo na zgradi „Prosvjete“ izvršeni su sljedeći radovi:

Grad Sarajevo i Gradska uprava finansirala je 2008. godine radove sanacije, restauracije i kolorističke obrade fasade. Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo, izradio je Projekat sanacije, restauracije i kolorističke obrade fasade.

Predmjer radova izvršile su projektantice Zaila Uzunović i Elša Turkušić.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom u dostupnu dokumentaciju, kao i pregledom objekta na terenu utvrđeno je da je objekat u dobrom stanju.

Uspoređujući postojeće stanje objekta u odnosu na originalni projekat iz juna 1910. godine, koga je potpisao projektant Miloš Miladinović, utvrđuje se da objekat nije pretrpio značajnije izmjene:

- izbijeni su prozori u prizemlju zgrade,
- izmijenjena su ulazna vrata iz ulice Obala Kulina bana,
- preinačena je namjena prostorija na prvome katu.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (»Službeni glasnik BiH«, br.33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

Vremensko određenje

(dobra nastala od prahistorije do 1960. godine)

Historijska vrijednost

(veza građevine, cjeline ili područja sa historijskom ličnošću ili značajnim događajem u historiji)

Umjetnička i estetska vrijednost

- i. Kvalitet obrade,
- ii. Proporcije,
- iii. Kompozicija,
- iv. Vrijednost detalja,
- v. Vrijednost konstrukcije.

Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

- i. Svjedočanstvo o historijskim mijenama,
- ii. Djelo značajnog umjetnika ili graditelja,
- iii. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru,

Simbolička vrijednost

- i. Značaj za identitet grupe ljudi.

Ambijentalna vrijednost

- i. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline,
- ii. Značenje u strukturi i slici grada,

Izvornost

- i. Oblik i dizajn,
- ii. Materijal i sadržaj,
- iii. Namjena i upotreba,
- iv. Duh i osjećanja,
- v. Drugi unutrašnji i vanjski činioci.

Jedinstvenost i reprezentativnost

- i. Jedinstven ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila,
- ii. Vrhunsko umjetničko ili arhitektonsko djelo,
- iii. Djelo vrhunskog umjetnika ili graditelja.

Cjelovitost (cjeline, područja, zbirke)

- i. Fizička cjelovitost (kompaktnost),
- ii. Homogenost,
- iii. Zaokruženost (kompletnost),
- iv. Nenarušenost stanja.

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana, razmjera 1:500, k. č. 1275, p.l. 438, k. o. Sarajevo I. (novi premjer), što odgovara k. č. 14, mahala XXXVIII – Sarajevo (po starom premjeru) izdata 13. 11. 2008. godine od strane Službe za imovinsko – pravne, geodetske poslove i katastar.
- fotodokumentacija
- grafički prilozi: Originalni crteži zgrade „Prosvjete“ iz aprila i juna 1910. godine koje je potpisao projektant Miloš Miladinović: plan kanalizacije u razmjeri 1:900, plan prostorija prvoga kata u razmjeri 1:100, rješenje fasade istočne strane u razmjeri 1:100.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja istorijske građevine – *Zgrade kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“* nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, korištena je sljedeća literatura:

- 1966. Enciklopedija likovnih umjetnosti. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1966.
- 1987. Ibrahim Krzović. Katalog izložbe Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878-1918. Sarajevo: Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine.
- 1988. Nedžad Kurto. Arhitektura secesije u Sarajevu. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, 1988.
- 2004. Ibrahim Krzović. Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2004.
- 2008. Izvod iz Projekta sanacije, rekonstrukcije, restauracije i kolorističke obrade fasade Zgrade Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“. Sarajevo: Zavod za zaštitu kulturno-historijskih i prirodnih spomenika Kantona Sarajevo.

www.prosvjeta.com.ba (06.12.2008.)

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke

Aleksandra Bunčić, diplomirani historičar umjetnosti i profesor pedagogije, saradnik za historiju umjetnosti u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika